

กระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ ชุด สักการะเทวราช

จินตนา สายทองคำ

คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

E-mail : krujin@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ ชุด สักการะเทวราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด สักการะเทวราช บันทึกเป็นองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย ดำเนินการวิจัยโดย การศึกษาจากเอกสาร สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์การแสดง ขั้นตอนการสร้างสรรค์งาน บันทึกกระบวนการทำรำ และจัดประชุมกลุ่มย่อยผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนการสร้างสรรค์งานมี 7 ขั้นตอนคือ 1) การสร้างแนวคิดของการแสดง 2) สร้างสรรค์ทำนองเพลง ดนตรีประกอบการแสดง 3) คัดเลือกผู้แสดง 4) ออกแบบกระบวนการทำรำ 5) ออกแบบประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ศิราภรณ์และเครื่องประดับ 6) นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ต่อผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ 7) เผยแพร่การแสดงสู่สาธารณชน ทั้งนี้กระบวนการทำรำสื่อความหมาย 3 ช่วงคือ 1) การเข้าสู่พระราชพิธี 2) การเข้าสู่ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 3) การถวายพระพรแสดงความจงรักภักดี ในด้านการออกแบบแถวในการแสดงมี 5 ลักษณะคือ แถวขนานกับผู้ชม แถวทแยงมุม แถวแบบสมดุลและไม่สมดุล แถวแบบกลุ่ม และแถวตอน หรือแถวคู่

คำสำคัญ : นาฏศิลป์สร้างสรรค์ , สักการะเทวราช

The Creative Process of Thai Dramatic Art- Sakkaratewarat Dance

Jintana Saitongkum

Faculty of Music and Drama, Banditpatanasilpa institute

E-mail : krujin@gmail.com

Abstract

The objectives of the research “The Creative Process of Thai Dramatic Art Sakkarathewarat Dance” were to study the creative process for the Thai dance new production *Sakkarathewarat* and to keep a record of the body of knowledge about Thai dramatic arts. The research was conducted by studying documents and by interviewing various dance masters who contributed to the creation of a Thai dance performance. We also kept a record of the choreography and then had a focus group with dance experts to validate the collected information.

The results of the study showed that the creative process for this production has 7 steps: 1) the concept of the show. 2) The creation of the melody and the rhythm of the musical. 3) The selection of the performers. 4) The creation of the choreography. 5) The design of the costume and accessories. 6) The dance performance creation was presented to the dance experts and masters. 7) The presentation of the dance production *Sakkarathewarat* to the public, both within the country and abroad was explained through 3 meanings: 1) An introduction to a royal ceremony. 2) A link with Buddhist believes. 3) A way to express gratitude. There were 5 different blocking alignments on stage: the performers were aligned parallel to the audience; they were all in a diagonal; they were consecutively in balanced and unbalanced display; they formed one group; and they were in pairs forming different alignments.

Keywords: creative process of Thai dramatic art , Sakkaratewarat.

บทนำ

กรุงศรีอยุธยาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญ แห่งหนึ่งของไทย ด้วยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ในการดำรงความสำคัญอย่างต่อเนื่องกว่า 4 ศตวรรษ ในอดีต กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีความรุ่งเรืองในทุกด้าน โดยเฉพาะศิลปกรรมที่ปรากฏในแต่ละช่วงระยะเวลา สะท้อนถึงรากฐานทางวัฒนธรรมความเชื่อมั่นศรัทธาต่อพระมหากษัตริย์และพุทธศาสนา (กรมศิลปากร. 2549 : 1) นอกจากนี้ความเคารพเทิดทูนสูงสุดต่อองค์พระมหากษัตริย์ ยังปรากฏในรูปแบบพิธีกรรม อันเป็นพระราชพิธีสำคัญที่สืบต่อกันมายาวนาน

จากการศึกษาข้อมูลความเชื่อเกี่ยวกับการยกฐานะพระมหากษัตริย์เทียบเท่าพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ในเทวภูมิ เป็นแนวคิดสู่การสร้างสรรค งานนาฏศิลป์ เพื่อแสดงถึง การเทิดทูนสักการะองค์พระมหากษัตริย์ และสำนึกใน พระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดชพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นมิ่งขวัญของพสกนิกร ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชสมบัติ ทรงดำรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการ ได้แก่ 1) ทาน การสละทรัพย์บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ 2) ศีล การสำรวมกาย วาจา สุจริต เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร 3) บริจาค การสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาราษฎร์ 4) อาชวะ ความซื่อตรง ปฏิบัติภารกิจสุจริต 5) มัทวะ ความอ่อนโยน 6) ตบะ ความขมใจไม่หลงใหลในความสุขสำราญ 7) อักโกระ ไม่ขุ่นเคืองโกรธเกรี้ยว 8) อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนประชาชน 9) ขันติ ความอดทนต่องานหนัก 10) อวิโรธนะ ความหนักแน่นในธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี นอกจากนี้ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ เพื่อความผาสุกร่มเย็นของประเทศ และอาณาประชา

ราชภรณ์ ผู้อยู่ ได้รับพระบรมโพิธิสมภารจึงประสบแต่ความสุขสวัสดิ์วัฒนา สืบมาตราប់ทุกวันนี้ นับเป็นบุญวาสนายิ่งที่ได้เกิดมาบน แผ่นดินไทย ภายใต้เบื้องพระยุคลบาทแห่งพระเจ้าแผ่นดิน ผู้เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณอย่างมีมิโครเสมอเหมือน คณะศิลปนาฏดุริยางค์จึงสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ โดย นำแนวคิดจากการศึกษาพระราชพิธี ประติมากรรม จิตรกรรม วรรณกรรม มหรสพการแสดง แนวคิดท่ารำ ตลอดจนองค์ประกอบการแสดงต่างๆ สร้างสรรค์การแสดงชุด สักการะเทวราช พงวานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมาย สักการะว่า คือ การบูชาด้วยสิ่งหรือเครื่องอันพึงบูชา (2542 : 1157) ส่วน เทว หมายถึง เทวดา (2542 : 540) และ ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน (2542 : 949) ดังนั้น การแสดงชุดสักการะเทวราช เป็นการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ที่สื่อความหมายถึง การบูชาสรรเสริญเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์ ผู้เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อปวงประชาราษฎร์ น้อมสักการะและเทิดทูนพระองค์ไว้ เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ คณะศิลปนาฏดุริยางค์ได้นำเสนอเผยแพร่การแสดงชุดสักการะเทวราชสู่สาธารณชนได้รับความชื่นชม และได้รับเกียรติสูงสุดในการเผยแพร่รนาฏศิลป์ไทย ในการตามเสด็จพระราชดำเนิน เยือนต่างประเทศของพระบรมวงศานุวงศ์ คือ

1. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในงานเฉลิมฉลอง 260 ปีแห่งการสถาปนาพระพุทธศาสนานิกายสยามวงศ์ ณ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา ระหว่างวันที่ 16 - 21 สิงหาคม 2556 การแสดงชุดสักการะเทวราช ได้จัดอยู่ในการแสดงละคร ชุด “พุทธบารมี อุบาสิกาเถรโร”

2. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ในงานสานสัมพันธ์สองแผ่นดิน ครั้งที่ 6 ณ กรุงปักกิ่ง หางโจวและเซี่ยงไฮ้ สาธารณรัฐประชาชนจีน ระหว่างวันที่ 14 - 20 ธันวาคม 2556 โดยจัดการแสดง ชุด สักการะเทวราช ในงานดังกล่าว ได้รับความชื่นชม อย่างมาก

นอกจากนี้การแสดงชุด สักการะเทวราช ได้รับความเผยแพร่ในงานสำคัญระดับชาติของคณะรัฐบาล คือ งานการประชุมสุดยอดผู้นำแผนงานความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ ครั้งที่ 5 (The 5th GMS Summit) ณ โรงแรมแชงกรีลา ในวันที่ 19 ธันวาคม 2557

ในพ.ศ. 2558 การแสดงชุด สักการะเทวราช ได้เผยแพร่สู่สากลในการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ในโครงการพัฒนาความร่วมมือและเชื่อมโยงด้านศิลปวัฒนธรรมกับประเทศอาเซียน ณ กรุงเทพมหานคร ประเทศเวียดนาม ระหว่างวันที่ 27 - 30 มีนาคม 2558 โดยเป็นการประสานความร่วมมือ ในการจัดงานของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงการต่างประเทศ และมูลนิธิไทย การแสดงชุด สักการะเทวราช ได้รับความชื่นชมจากผู้เข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก สามารถสื่ออารมณ์ผู้ชมให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้งในความงดงามของกระบวนการทำเครื่องแต่งกาย การสื่อความหมายความเข้าใจถึงความเห็ดทุนสักการะ

ที่สำคัญคือ การแสดงชุดสักการะเทวราช ได้เข้าร่วมเสนอผลงานสร้างสรรค์ในงานมหกรรมงานวิจัยแห่งชาติ 2558 (Thailand Research Expo 2015) ณ โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์และบางกอกคอนเวนชันเซ็นเตอร์ ระหว่างวันที่ 16 - 18 สิงหาคม 2558 ผลการประกวดนวัตกรรม สายอุดมศึกษาได้รับรางวัลการสร้างสรรค์งานระดับดีมาก

จากผลงานการเผยแพร่การแสดงข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า การแสดงชุด สักการะเทวราช เป็นการแสดงที่ได้รับการยอมรับในการสร้างสรรค์งานเป็นที่ประจักษ์ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งได้รับรางวัลการสร้างสรรค์งาน ในระดับชาติ โดยการสร้างสรรค์และเผยแพร่ในรูปแบบ การแสดง ได้รับความยอมรับว่าเป็นงานสร้างสรรค์ที่มี ความสวยงามที่แสดงถึงพื้นฐาน ความเป็นนาฏศิลป์ไทยที่ควรเป็นแบบอย่างแนวทางในการสร้างงานชุดใหม่ต่อไป การสร้างสรรค์งานให้เป็นที่ประจักษ์ในชุดการแสดง อันดงามนี้ มีกระบวนการขั้นตอนการสืบค้น การสร้างแนวคิด กระบวนการทำรำ แนวเพลง เครื่องแต่งกาย ตลอดจนรูปแบบการแปรแถว การใช้พื้นที่เวทีที่มีความหลากหลาย แต่ยังมีได้มีการบันทึกกระบวนการสร้างงาน ซึ่งจะเป็นโยบายและแนวทางแก่ผู้ที่สนใจ รวมทั้งผู้ที่ศึกษาในศาสตร์ศิลปะด้านนาฏศิลป์ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญที่ต้องมีการศึกษาบันทึกกระบวนการสร้างงาน เพื่อเป็นองค์ความรู้ และแนวทางในการสร้างงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด สักการะเทวราช เพื่อประโยชน์ต่อวงการศึกษานาฏศิลป์ไทย อีกทั้งเป็นแนวทางสู่แนวความคิดการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ชุดใหม่ในวงการวิชาการนาฏศิลป์ไทย และเป็นหลักฐานองค์ความรู้สู่การบันทึกสิทธิบัตรทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด สักการะเทวราช บันทึกเป็นองค์ความรู้ ด้านนาฏศิลป์ไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด สักการะเทวราชของคณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบัน- บัณฑิตพัฒนศิลป์

เน้นความเป็นวัช ปู่กลองซึ่งมีความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์งาน ชุตสักการะเทวราช ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรคงาน นาฏศิลป์ ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยกรุงศรีอยุธยา และลีลาท่าร่าต้นแบบ ตลอดจนเอกสารงานวิจัยและงานสร้างสรรค์จากแหล่งข้อมูล แหล่งวิทยบริการ สถาบันการศึกษาต่างๆ ศูนย์รักษาศิลป์ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ ฯลฯ

2. ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์การแสดง ชุตสักการะเทวราช ดังนี้

2.1 สัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งาน ชุตสักการะเทวราช ประกอบด้วย

- 1) ศิลปินแห่งชาติ
- 2) ผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์พิเศษ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
- 3) ผู้สร้างสรรค์เพลง
- 4) นักศึกษาผู้สร้างผลงานสร้างสรรค์

2.2 ศึกษาขั้นตอนการสร้างสรรคงาน ประกอบด้วยลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแนวคิดของการแสดง

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างสรรค์ทำนองเพลงดนตรีประกอบการแสดง

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกผู้แสดง

ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบกระบวนการท่าร่า

ขั้นตอนที่ 5 การออกแบบประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ศิราภรณ์ และเครื่องประดับ

ขั้นตอนที่ 6 นำเสนองานสร้างสรรค์ต่อผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ/คณาจารย์ในคณะศิลปนาฏดุริยางค์

ขั้นตอนที่ 7 เผยแพร่การแสดงสู่

สาธารณชน

3. ดำเนินการบันทึกกระบวนการท่าร่า ดังนี้

3.1 บันทึกท่าร่าเป็นลายลักษณ์อักษรและภาพนิ่ง

3.2 บันทึกวีดิทัศน์ชุตสักการะเทวราช

4. จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านนาฏศิลป์ทั้งภายในและภายนอกสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เพื่อตรวจสอบยืนยันข้อมูล โดยกำหนดเกณฑ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

4.1 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์ไทย ไม่น้อยกว่า 40 ปี

4.2 เป็นผู้ที่มีความรู้และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์

5. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยมาวิเคราะห์ตีความ และสรุปการวิจัยด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัย

กระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุตสักการะเทวราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุตสักการะเทวราช บันทึกเป็น องค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย ซึ่งได้แนวคิดจากเรื่องราว พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีความเชื่อเกี่ยวกับการยกฐานะพระมหากษัตริย์เทียบเท่าพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ ในเทวภูมิ เป็นแนวคิดสู่การสร้างสรรคงานนาฏศิลป์ เพื่อแสดงถึงการเทิดทูนสักการะองค์พระมหากษัตริย์ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล-อดุลยเดชพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นมิ่งขวัญของปสกนิกร ซึ่งตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์สมบัติทรงดำรงไว้ ซึ่งทศพิธราชธรรม ทรงประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่นานัปการ เพื่อความผาสุกร่มเย็นของประเทศและอาณา

ประชากรชาวจังหวัดบุรีรัมย์ โดยนำแนวคิดจากการศึกษาพระราชพิธี ประติมากรรม จิตรกรรม วรรณกรรม มหรสพการแสดง ตลอดจนองค์ประกอบการแสดงต่างๆ สู่การสร้างสรรค์ การแสดง ชุด สักการะเทวราช สรุปลงผลการศึกษาได้ดังนี้

กระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุด สักการะเทวราช มีขั้นตอนวิธีการในการสร้างงาน 7 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 : การสร้างแนวคิดของการแสดง โดยดำเนินการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ตำราและการสัมภาษณ์ สรุปลงมาเป็นกรอบแนวทางในการสร้างสรรค์งาน

ขั้นตอนที่ 2 : สร้างสรรค์ทำนองเพลง ดนตรี ประกอบการแสดง โดยเน้นให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความยิ่งใหญ่ เริ่มต้นด้วยทำนอง จังหวะจากช้า และเร่งจังหวะความเร็ว ปิดจบเพลงทันที เพื่อให้เกิดความเจียบสบึง แนวดนตรีมีการผสมผสานระหว่างดนตรีไทย และเสียงจากเครื่องดนตรี อีเล็คโทรนิคไฟฟ้า เพื่อให้เกิดเสียงแปลกใหม่ แต่คงความเป็นไทย ผู้ออกแบบ ได้ใช้จินตนาการของผู้ออกแบบว่าการแสดงชุดนี้สื่อให้เกิดอารมณ์อะไรขึ้นบ้าง โดยแบ่งแยกเป็นอารมณ์ของการแสดง ได้ดังนี้

1) อารมณ์ของความรู้สึกถึงความเคารพ ศรัทธาในพระมหากษัตริย์ โดยผู้ออกแบบได้มีความรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์ไทย และพิธีอันทราภิเชก

2) การแสดงท่าร่ำที่สื่อให้เห็นระบำนที่ร่ำถวาย ใช้ท่วงทำนองเพลงที่ให้ความรู้สึกนึ่งสงบ และดูน่าเชื่อถือ

3) อารมณ์เพลงบ่งบอกถึงความยิ่งใหญ่ของพระราชพิธีอันทราภิเชกและความศรัทธาเคารพในพระมหากษัตริย์ของคนไทย ระดับเสียงดนตรีแสดงถึงการเร้าจิตใจให้มุ่งมั่น

ขั้นตอนที่ 3 : คัดเลือกผู้แสดงที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยพิจารณาจากรูปร่างหน้าตาให้เหมาะสมกับศิราภรณ์ กำหนดผู้แสดงทั้งหมด 8 คน โดย

แบ่งเป็นผู้แสดงชาย 4 คน ผู้แสดงหญิง 4 คน กำหนดคุณลักษณะดังนี้

1) ผู้แสดงหญิงพิจารณาจากหน้าให้มีลักษณะรูปไข่ รับกับศิราภรณ์ ส่วนผู้แสดงชาย เลือกรูปร่างหน้ามีกรามกว้าง คล้ายประติมากรรมอยุธยา รูปร่างได้สัดส่วน ระดับส่วนสูงอยู่ในระดับเดียวกัน โดยให้ฝ่ายชายมีส่วนสูงมากกว่าผู้แสดงหญิง

2) เป็นผู้มีความสามารถในการปฏิบัติทำรำนานาฏศิลป์ไทยได้อย่างงดงาม

3) มีความเพียรและอดทนในการฝึกซ้อมที่เข้มงวด

4) มีวินัย ความตรงต่อเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

ขั้นตอนที่ 4 : การออกแบบกระบวนการทำร่ำที่ประดิษฐ์ขึ้นจากภาพลายเส้นทำร่ำสมัยอยุธยาตอนต้น เป็นลีลาท่าร่ำต้นแบบผสมผสานการเคลื่อนไหวและการแปรแถวหลากหลายรูปแบบ ท่าร่ำมีความหมายเป็นขั้นตอนเหมือนการเล่าเรื่องพระราชพิธีอันทราภิเชก และช่วงของการแสดงแต่ละท่วงท่า สื่อความหมายถึง การสักการะ ความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งแบ่งกระบวนการทำร่ำสื่อความหมายในช่วงต่างๆ 3 ช่วง คือ

ช่วงที่ 1 การเข้าสู่พระราชพิธีแสดงความเคารพและพระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์

ช่วงที่ 2 การเข้าสู่ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน

ช่วงที่ 3 การถวายพระพรแสดงความจงรักภักดีสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และความยิ่งใหญ่ของอาณาจักร ทั้งนี้กระบวนการทำร่ำสำคัญอันเป็นท่าร่ำหลักในการออกแบบงาน ได้แนวทางกระบวนการลีลาท่าร่ำมาจากลีลาท่าร่ำต้นแบบที่สำคัญ คือ จากภาพลายเส้นในตำราว่า ที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นรูปเขียนท่าร่ำระบายนี ปัดทอง ท่าร่ำจากรำแม่บทใหญ่ และเพลงช้า เพลงเร็ว

ทำรำช่วงที่ 1

ลีลาต้นแบบ : รำแม่บท : ทำเทพประนม

[ภาพที่ 1] กระบวนทำรำช่วงที่ 1 การเข้าสู่พิธี
แสดงความเคารพและพระบารมีขององค์พระมหากษัตริย์
ที่มา : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. 2549 : 106

ทำรำช่วงที่ 2

ลีลาต้นแบบ : รำแม่บท : ทำยุงฟ้อนหาง

[ภาพที่ 2] กระบวนทำรำช่วงที่ 2 การเข้าสู่ความศรัทธา
ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คน
ที่มา : เรื่องเดียวกัน : 131

ท่ารำช่วงที่ 3

ลีลาต้นแบบ : รำแม่บท : ท่าพระรามโก่งศร

ลีลาต้นแบบ : รำแม่บท : ท่าจ่อเพลิงภาพ

[ภาพที่ 3] กระบวนท่ารำช่วงที่ 3 การถวายพระพรแสดง ความจงรักภักดีแด่องค์พระมหากษัตริย์และความ
ยิ่งใหญ่

ความเจริญของอาณาจักร

ที่มา : เรื่องเดียวกัน : 112, 113

กระบวนการแปรแถว นำแนวคิดการใช้พื้นที่เวที
ทั้งในรูปแบบความสมดุล และไม่สมดุล ใช้พื้นที่กลาง
เวที มุมเวที อย่างหลากหลาย ออกแบบแถวใน

ตอนต้นและตอนจบในแถวและท่าเดียวกัน ก่อให้เกิด
อารมณ์ความศรัทธาสักการะแก่ผู้ชม จัดกลุ่มการแปร
แถวได้ 5 ลักษณะ ดังนี้

เน้นความเป็นวัง ปู่กลององค์ความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

สัญลักษณ์

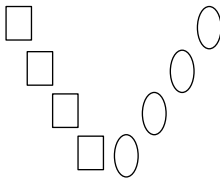
หมายถึงผู้แสดงชาย

หมายถึงผู้แสดงหญิง

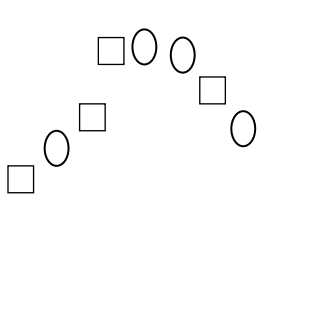
การแปรแถว	ลักษณะแถว
	การแปรแถวขนาน กับผู้ชมในลักษณะ การเรียงขนานชั้น เดียว

[ตารางที่ 1] แถวขนานกับผู้ชม

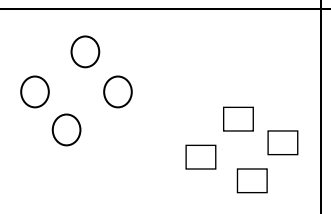
การแปรแถว	ลักษณะแถว
	แถวทแยงมุมแสดง ความลึกของการ เรียงแถวในลักษณะ ปากพนัง ตาม ลักษณะแถว นาฏศิลป์ไทย โดยทั่วไป

[ตารางที่ 2] แถวทแยงมุม

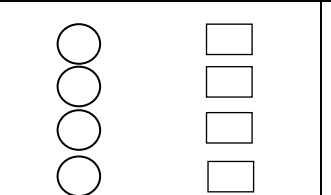

การแปรแถว	ลักษณะแถว
	การแปรแถวแบบสมดุ โดยจัดองค์ประกอบผู้ แสดง 2 ด้านเท่ากัน ด้านละ 2 คู่ 4 คน อาจ จัดแถวในแต่ละด้าน ต่างกัน แต่น้ำหนัก สองด้านมีความสมดุล กัน

[ตารางที่ 3] แถวแบบสมดุลและไม่สมดุล

การแปรแถว	ลักษณะแถว
	การแปรแถวแบบกลุ่ม โดย แยกกลุ่มผู้แสดง หญิง - ชาย เป็น 2 กลุ่ม จัดกลุ่ม เยื้องทแยงมุมเวทีด้านหน้า และมุมเวทีด้านหลัง

[ตารางที่ 4] แถวแบบกลุ่ม

การแปรแถว	ลักษณะแถว
	การแปรแถวแบบแถวตอน เรียงคู่ ชาย - หญิงตาม ความลึกของเวที ตามรูปแบบนาฏศิลป์ไทย

[ตารางที่ 5] แถวตอน / แถวคู่

ขั้นตอนที่ 5 : การออกแบบประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย ศิราภรณ์ และเครื่องประดับเลือกใช้วัสดุเลียนแบบให้มีลักษณะคล้ายศิราภรณ์โบราณตามรูปแบบสมัยอยุธยา ผู้แสดงชายเลียนแบบเทวรูปทวารบาลจากภาพจิตรกรรมยุคอยุธยาตอนกลาง ผสมผสานกับเครื่องแต่งกายโนห์รจากภาพ ใน

ตำรารำ ใช้ผ้าผูกเอวห้อยสองข้างเปรียบเสมือนห้อยหน้า ห้อยข้างในละครไทย ตัวนางหรือผู้แสดงหญิง คติวิธีการนุ่งผ้าเลียนแบบภาพจิตรกรรมที่จิตรกรเขียน มีลักษณะชายผ้านุ่งพริ้วไหว ห่มผ้าคล้องไหล่ทั้งชายยาว เครื่องประดับต่างๆ เลียนแบบพระพุทธรูปทรงเครื่องยุคอยุธยา สำหรับใช้ในการเลือกผ้าตัด

เน้นความเป็นวัง บুদ্ধผิของค์ความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

เครื่องแต่งกาย เลือกใช้สีที่เน้นถึงความเก่าและ คล้ายคลึงกับสีของอิฐตามกำแพงโบราณ จึงเลือกใช้ ผ้าลายไทยสีแดงชาดค่อนข้างเคร่งขรึม สิ่งที่สำคัญ คือ ผู้แสดงทุกคนสวมเล็บปลายอนแหลม สอดคล้องกับ

การศึกษาจากประวัติศาสตร์ที่ระบุว่า ถ้าระบำใส่เล็บ ในการรำรำ เพื่อให้เพิ่มความยาวของนิ้ว เครื่องแต่ง กาย มีการออกแบบตามประติมากรรมสมัยอยุธยา

[ภาพที่ 4] เครื่องแต่งกายชุดสักการะเทวราช

ขั้นตอนที่ 6 : นำเสนองานสร้างสรรค์ต่อ ผู้เชี่ยวชาญ / ผู้ทรงคุณวุฒิ / คณาจารย์

ขั้นตอนที่ 7 : เผยแพร่การนำเสนอสู่สาธารณชนทั้ง ภายในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้กระบวนการทำรำ สำคัญ อันเป็นทำรำหลักในการออกแบบงาน ได้ แนวทางกระบวนการทำรำ มาจากลีลาทำรำต้นแบบที่ สำคัญ คือ จากภาพลายเส้นในตำรารำ ที่สร้างขึ้นใน สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็น รูป เขียนทำรำระบายสีปิดทอง ทำรำจากรำแม่บทใหญ่ และเพลงช้าเพลงเร็ว

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาสรุปอภิปรายผลเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. กระบวนการสร้างงานนาฏศิลป์ ชุด สักการะ เทวราช พบว่ามีขั้นตอนวิธีการในการสร้างงาน 7 ขั้นตอน คือ
  - 1) การสร้างแนวความคิด
  - 2) การสร้างสรรค์ทำนองเพลง ดนตรีประกอบการ แสดง
  - 3) การคัดเลือกผู้แสดง
  - 4) ออกแบบกระบวนการ และการแปรแถว
  - 5) ออกแบบประดิษฐ์ เครื่อง แต่งกาย ศิราภรณ์และเครื่องประดับ
  - 6) นำเสนองาน ต่อท่านผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์
  - 7) เผยแพร่ สู่สาธารณชน สอดคล้องกับธรรมรัตน์ โถวสกุล (2543) ศึกษาเรื่อง วิธีการและรูปแบบการ สร้างสรรค์ผลงานของ นักนาฏยประดิษฐ์ ที่ได้รับการยอมรับแล้วพบว่า มีขั้นตอน ในการ

สร้างสรรค์งาน คือ การคิดหัวข้อ การหาข้อมูล ในการสร้างงาน กำหนดรูปแบบ หาเพลงดนตรี ประกอบ คัดเลือกผู้แสดง ประดิษฐ์ท่ารำ ออกแบบ เครื่องแต่งกาย การออกแบบฉากแสงสี และ สอดคล้องกับวิภาพร ฝ่ายเพ็ญ (2557) ซึ่งศึกษาเรื่อง การสร้างสรรค์ฟอนพื้นบ้านอีสาน แต่มีบางลำดับ ขั้นตอนสลับกันบ้าง โดยกล่าวถึงขั้นตอนการ สร้างสรรค์ฟอนพื้นบ้านอีสาน ว่ามี 6 ขั้นตอน คือ แนวคิด รูปแบบการแสดง การแต่งทำนองเพลง การ ออกแบบเครื่องแต่งกาย การประดิษฐ์ท่ารำ การ คัดเลือกผู้แสดงและฝึกซ้อม

2. กระบวนการสร้างสรรค์ท่ารำพบว่า ผู้ สร้างสรรค์มีการสร้างสรรค์ท่ารำจากภาพลายเส้น ภาพจิตรกรรมท่ารำต้นแบบที่สืบทอดจากสมัยกรุงศรี อยุธยา ผสมผสานลีลาการเคลื่อนไหวในการเชื่อมโยง ท่ารำมีการแบ่งช่วงการแสดง สอดคล้องกับแนวคิด การสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2549) ที่กล่าวถึงการกำหนดให้รูปแบบนาฏศิลป์ สร้างสรรค์มีหลายแนวทาง แนวทางหนึ่ง คือ กำหนดให้ประยุกต์ จากนาฏยจารีตเดิมโดยนำ ลักษณะเด่น โครงสร้าง ท่าทางหรือเทคนิคบางอย่าง มาเป็นหลัก แล้วผู้สร้างสรรค์พยายามบุกเบิกแสวงหา ท่าทางใหม่ๆ มาใช้ในการออกแบบ เช่นเดียวกับ แนวคิดในการออกแบบนาฏยประดิษฐ์ของอาจารย์ สุวรรณ ชลานุเคราะห์ กล่าวในการศึกษาของณัฐนันท์ จัน นิวงศ์ (2557) ว่าอาจารย์สุวรรณ ชลานุเคราะห์ มี แนวคิดในการ นำมาออกแบบโดยใช้หลักการ ออกแบบลีลาท่ารำ 4 ประการ ได้แก่ หลักการ จินตนาการ หลักการสืบทอดผสมผสานท่าทาง ธรรมชาติ หลักการนำท่ารำเก่ามาพัฒนาใหม่ หลักการสร้างสรรค์กระบวนการท่ารำใหม่ ในรูปแบบการ ตีบทตามคำร้องและทำนองเพลง กระบวนการท่ารำแบบ มาตรฐาน มีการนำแม่ทำนนาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์

ต่างชาติมาร้อยเรียงกระบวนการลีลาท่ารำใหม่อย่างมี เอกลักษณะ

3. การคิดรูปแบบการแปรแถว พบว่า มีรูปแบบ การแปรแถว 5 ลักษณะ คือ แถวขนานกับผู้ชม แถว ทแยงมุม แถวแบบสมดุและไมสมดุ แถวแบบกลุ่ม และแถวตอน ซึ่งเป็นไปตามการใช้พื้นที่และทิศทาง ที่ผู้แสดงเคลื่อนที่จาก จุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง มี ความสัมพันธ์กับตำแหน่งของคนดู ตามหลักทฤษฎี การเคลื่อนไหว คือ การเข้าหาคนดู เป็นการเรียกร้อง ความสนใจ นำเกรงขาม แสดงความยิ่งใหญ่ การถอย ออกจากคนดู แสดงความอ้างว้าง สูญเสีย หวาดกลัว ลังเล การขนานกับคนดูเน้นให้คนดูในจุดต่างๆ มองเห็น ผู้แสดงได้เท่าๆ กันเป็นการนำสายตาของ คนดูไปสู่อีกจุดหนึ่ง การทแยงมุมกับคนดู แสดงความ ผูกพัน ความอ่อนโยน ความสามัคคี การฉวัดเฉวียน หรือเลี้ยวไปมาแสดง ความปราดเปรียว การยกสูง แสดงความเบา ความสง่างาม ความยิ่งใหญ่ และการ กดต่ำแสดงความหวาดกลัว ความอ่อนน้อม ความด้อย ค่า เป็นต้น (สุรพล วิรุฬห์รักษ์. 2549) นอกจากนี้การ คิดรูปแบบการแปรแถวมีการใช้รูปแบบ แปรแถวใน ลักษณะของนาฏศิลป์ไทยทั่วไป ตามที่คุณครูจำเรียง พุทธประดับ (อ้างถึงในไพโรจน์ ทองคำสุก. 2547) กล่าวไว้คือ การแปรแถวในรูปแบบแถวปากพั่น แถว เฉียง แถวหน้ากระดาน แถวตอนเดี่ยว แถวคู่ เป็นต้น อีกทั้ง มีการใช้รูปแบบแถว สอดคล้องกับการศึกษา วิธีการ และรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานของนัก นาฏยประดิษฐ์ที่ได้รับการยอมรับแล้ว มีการศึกษาถึง รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของนิสิตที่ ศึกษาในภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ.2534 - 2541 (ธรรมรัตน์ โถวสกุล. 2543) ที่พบว่า รูปแบบงาน สร้างสรรค์เป็นลักษณะนาฏศิลป์ไทยประยุกต์ มี ลักษณะท่ารำของการรำแม่บท หรือการนำมาจาก

นาฏศิลป์ตะวันตกผสมผสานกับรำไทย ลักษณะการจัดแถวแปรแถว และการตั้งซุ้มในรูปเรขาคณิต และรูปร่างของเส้นต่างๆ ใช้เพื่อสื่อความหมายเชิงปรัชญา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำงานวิจัยไปใช้

1) การศึกษากระบวนการสร้างงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด สักการะเทวราช เพื่อบันทึกเป็นองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย เป็นแนวทางในการนำไปใช้สร้างสรรค์งาน กระบวนการขั้นตอนของการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์นั้นที่สำคัญ คือ จะต้องเป็นผู้มีความรู้ในวิชานาฏศิลป์อย่างลึกซึ้ง รวมทั้งมีความรู้เกี่ยวกับดนตรีและทำนองเพลงต่างๆ เป็นอย่างดี มีความรู้ความสามารถในการออกแบบเครื่องแต่งกาย มีความรู้เรื่องอารมณ์ต่างๆ ของการแสดง มีสุนทรียะและตระหนักเสมอว่า การสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์สามารถปรับปรุง แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ยึดถือเป็นแบบตายตัว งานศิลปะจึงพัฒนาได้ กล่าวได้ว่างานสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยเป็นงานที่มีความครอบคลุม ปรัชญา เนื้อหา ความหมาย ทำรำ ทำเต้น การแปรแถว การตั้งซุ้ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ การแสดง ที่ผู้สร้างสรรค์งานต้องมีวัตถุประสงค์ ที่ชัดเจนจึงออกแบบงานได้อย่างสมบูรณ์

2) นาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุด สักการะเทวราชมีความแตกต่าง โดดเด่นจากนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุดอื่นๆ ที่นำท่ารำมาจาก การรำแม่บท คือ การนำท่ารำจากภาพลายเส้น ภาพนิ่ง จากตำรารำ และเลียนแบบรูปทรง ระดับของการตั้งวง การก้าวเท้าที่เหมือนในภาพ ต่างจากท่ารำในปัจจุบันที่ปรากฏทั่วไป รวมทั้งการแปรแถวเคลื่อนที่อย่างหลากหลาย ใช้เทคนิคการบังคับลมหายใจเข้าออกผสมกับการเคลื่อนไหว ตามรูปแบบสากล มีการใช้แถวที่

แตกต่างจากนาฏศิลป์ไทยแบบเดิม คือ การจัดแถวแบบไม่สมดุล ก่อให้เกิดความแปลกใหม่น่าสนใจ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

การศึกษาด้านนาฏศิลป์ไทยสามารถศึกษาค้นคว้าสร้างองค์ความรู้ ทั้งในด้านนาฏศิลป์ไทยแนวอนุรักษ์และนาฏศิลป์ไทยแนวสร้างสรรค์ ทั้งนี้ควรมีการศึกษากระบวนการสร้างงานของนาฏศิลป์สร้างสรรค์ในรูปแบบพื้นบ้าน ที่มีแนวคิดจากวิถีชีวิตของท้องถิ่น เพื่อเป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรศึกษาและบันทึกเป็นองค์ความรู้ในวงการการศึกษาต่อไป การแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ในรูปแบบพื้นบ้านที่มีการเผยแพร่เป็นที่นิยมควรจัดทำเป็นองค์ความรู้ ได้แก่

ภาคเหนือ	:	ชาวดอย
ภาคกลาง	:	รับขวัญข้าว
ภาคใต้	:	ล่องใต้
ภาคอีสาน	:	รอยอีสาน

References

- Faiphia, W. (2014). The Creation in FawnE-Sarn: A case Study of Kalasin College of Dramatic Arts. **Academic Journal Phranakhon Rajabhat University**, Vol. 5 No. 2.
- Janninwong, N. (2014). The Choreography of the Thai performing arts movement of Ajarn Suwanni Chalanukroa - the - National Artist 1990. **Journal of Fine and applied Art, Chulalongkorn University**, Vol.1 No. 1:(March - August 2014). Bangkok : Chulalongkorn University Press.

เน้นความเป็นวัง บัลลังค์ขององค์ความรู้ ยึดมั่นคุณธรรมให้เชิดชู เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สู่สากล

- The Fine Arts Department. (2006). **Arts of Ayudhya Metropolis**. Bangkok : The Fine Arts Department.
- The Office of literature and history. (2006). **Texts of Thai Dance**. Bangkok : the Suvarnabhumi press.
- The Researchers of Performing Arts. (2003). **The research report of the conserving, development and succession of the Thai culture : The Individualized in Thai Performing Arts Education dimension**. Bangkok : The Fine Arts Department.
- The Royal Society. (2004). **The Royal Institute dictionary : 1999**. Bangkok : the Nanmeebook Co.
- Thongkumsuk, P. (2004). **Jamriang Putpradap, beloved teacher and Thai national artist (Thai dance category) foundation of education : an analysis of Jamriang Putpradap processes in transmitting techniques of classical dance**. Bangkok :the Dok-Bia press.
- Towasakul, T. (2000). **Choreography in the Performing Arts project of the Department of Dance, Faculty of Fine and Applied Arts**, Chulalongkorn University. Master's thesis of Arts (Thai Dance), Chulalongkorn University.
- Wirunrak, S. (2006). **Nattayasin Parithat (The principle of Thai Performing Arts)**. Bangkok : Chulalongkorn University Press